

Dil siyasətinə dair Vyana tezləri

İctimai iştirakçılığın gücləndirilməsi üçün 11+1 tələb

Dil siyasətinə dair Vyana tezləri Vyanada keçirilmiş Alman Dili Müəllimlərinin XVII Beynəlxalq Qurultayından (*IDT 2022*) əvvəl bir qrup beynəlxalq peşəkar mütəxəssis (*burdan [linkə](#) keçid edin*) tərəfindən işlənib hazırlanmışdır. 2022-ci ildə keçirilmiş Alman Dili Müəllimlərinin Beynəlxalq Qurultayında təqdim olunan bu tezlər avqust ayının 20-də qurultayın bağlanış mərasimində qəbul edilmişdir. Həmin tezlər mütəxəssislərlə yanaşı siyasətçilərə də ünvanlanmışdır. Bu tezlərin əsasını qurultayın devizi - [*dil.ile.ihtirak.etmek](http://dil.ile.ihtirak.etmek) təşkil edir.

Dil öyrənmənin, onun tədrisinin, eləcə də fənyönümlü öyrənmə ilə birlikdə dil tədrisinin başlıca məqsədi nitq bacarıqlarını inkişaf etdirərək qərar qəbul etmə proseslərində birgə məsuliyyətli fəaliyyətin təşkilinin və cəmiyyətdə bərabərhüquqlu iştirakının asanlaşdırılmasıdır.

1. Alman dilinin öyrənilməsi **çoxdilli cəmiyyətlərdə** bu dili öyrənənlər bir sıra multilingvistik və multikultural təcrübə və bacarıqlara malikdirlər. Bu amilləri tədris zamanı nəzərə almaq lazımdır. İctimai və fərdi bacarıqları, eləcə də global, regional perspektivləri və mövcud vəziyyəti özündə birləşdirən dil siyasəti bu məqamları dəstəkləməlidir. Təlim və tədris materiallarının və proqramlarının tərtibində, tədris planında, tədrisin məzmununa dair seçimlərdə, təhsilin özündə, treninqlərdə, ixtisasartırma kurslarında, eləcə də tədqiqatlarda cəmiyyətin əsasını təşkil edən dil və mədəniyyətin heterogenliyi də diqqətdən kənar qalmamalıdır.
2. **Beynəlxalq əməkdaşlığın** struktur və maliyyə cəhətdən sadələşdirilməsi və dəstəklənməsi vacibdir. Əgər bütün tərəflər bərabər hüquqlara malik olarsa və əməkdaşlığın əsasında açıq və şəffaf mübadilə dayanarsa, bu zaman son dərəcə uğurlu nəticələr əldə etmək olar. Xüsusi dəstəyə və tanınmasına ehtiyacı olan digər sahə isə alman dilinin xarici dil və ya ikinci dil kimi öyrənilməsinə dair peşəkar birlikləridir. Belə olan halda onlar şəbəkələşmədə və biliklərin ötürülməsində daha güclü mövqedən çıxış edə bilirlər.
3. Alman dilinin öyrənilməsində və tədrisində başlıca prinsip **səlahiyyətləndirmədir**. Bu isə öz növbəsində o deməkdir ki, dil bacarıqlarının inkişafı elə təşkil edilməlidir ki, istər cəmiyyətdə, istərsə də iş yerlərində özünü-təlim və iştirakçılıq ilk mərhələdən ön planda dayansın. Dil öyrənənlərin müxtəlif maraq və ehtiyaclarını ödəyən çoxşaxəli təkliflər olmalıdır. Dil öyrənən şəxslər “insan resursları” kimi dəyərləndirilməməli, əksinə onlara insan ləyaqəti nəzərə alınan və qorunan fərdlər kimi yanaşılmalıdır. Bu həm peşəyönümlü alman dili dərslərinə, həm böyüklər üçün nəzərdə tutulmuş təhsilə, həm də dilin öyrənilməsi və tədrisi prosesinə aid edilir.
4. Dil repertuarları cəmiyyətdə baş verən proseslərdə iştirakçılığa təkan verən bir amildir. Buna görə də miqrasiya kontekstində həyata keçirilən dil tədrisi zamanı **miqrantların həyat reallıqları**, onların iş və gündəlik həyatdakı qayğıları nəzərə alınmalıdır. Dil bilikləri yaşayış yeri ilə bağlı olan hüquqi məsələlərdən ayrı tutulmalıdır. Dil biliyi əmək bazarından və ya sosial müavinətlərdən yararlana

bilmək üçün əsas şərt kimi qarşıya qoyulmamalıdır. Dildən ayrı-seçkilik məqsədləri üçün istifadə edilə bilməz.

5. **Məktəblərdə alman dili dərsi** bütün dünya üzrə elə təşkil olunmalıdır ki, şagirdlərin **bütün dil repertuarlarından** yararlanmaq mümkün olsun. Dilin öyrənilməsi fənyönümlü biliklərin və fənnüstü bacarıqların ötürülməsi ilə əlaqələndirilməlidir. Tədris planı və dilin öyrənilməsinin məqsədi buna uyğun olaraq hazırlanmalıdır. Dil təşviqi və dil tədrisi məktəbəqədər təhsildən başlayaraq məktəb təhsilinin sonuna qədər və ondan sonra da **davamlı** olaraq həyata keçirilməlidir.
6. Ali məktəb kontekstində dövlət dəstəyi hesabına **təqaüd proqramlarının** və **elmi-tədqiqat qrantlarının** sayı çoxaldılmalıdır. Bununla da tədqiqatçıların, müəllimlərin və tələbələrin mobilliyi və əməkdaşlıq imkanları genişləndirilmiş olur. Bu da öz növbəsində uğurlu dil öyrənmə prosesinə əhəmiyyətli dərəcədə töhfə verir. Odur ki, bu imkanlardan yararlanmaq üçün müraciət edən şəxsin sosial-iqtisadi vəziyyətindən asılı olmayaraq, ona, xüsusilə alman dilinin dövlət dili olduğu ölkələrdə arzuladığı ixtisasa yiyələnmək və ya tədqiqat proqramına qoşulmaq imkanı verilməlidir.
7. **Elmi-tədqiqat** təhsil siyasəti tərəfindən və ya ümumilikdə siyasət tərəfindən özəlləşdirilə yaxud da məhdudlaşdırıla bilməz. Alman dilinin xarici dil və ya ikinci dil kimi tədrisində elmi-tədqiqat işlərinin **müstəqilliyi** və **müxtəlifliyi** qorunmalıdır. Bu sahədə əldə olunmuş tədqiqat nəticələrinin yekunları həm təhsil siyasəti tərəfindən, həm də bütövlükdə siyasət tərəfindən nəzərə alınaraq müvafiq tədbirlər görülməklə icra edilməlidir. Elmi-tədqiqatda fənlərüstü və beynəlxalq əməkdaşlıq vacib rol oynayır. Burada başqa bir vacib və dəstəklənməli olan məqam isə odur ki, elmi kommunikasiya beynəlxalq elmi cəmiyyət və geniş ictimaiyyət üçün əlçatan olmalıdır.
8. Bütün dünya üzrə **müəllimlərin** yüksək keyfiyyət standartlarına cavab verən və ixtisasa dair yenilikləri, müvafiq ölkələrdəki tədris və öyrənmə ənənələrinə dair regional və institusional fərqləri özündə ehtiva edən **yüksək keyfiyyətli ixtisaslaşdırma proqramlarına çıxışı** olmalıdır. Fərqli maliyyə qurumları bu imkanlardan yararlanmağa maneə yaratmamalıdır. İxtisaslaşdırma proqramlarında iştirak bütün mümkün vəsitələr hesabına dəstəklənməli, müvafiq peşə kontekstində tanınmalı və qiymətləndirilməlidir.
9. Məktəblərdə və məktəbdənkənar müəssisələrdə **müəllimlərin iş şəraiti** yaxşılaşdırılmalıdır. Müəllimlər münasib əməkhaqqı almalıdırlar. Dərs saatları ilə dərsin keçirilməsindən əvvəlki və sonrakı hazırlıq mərhələlərinə sərf olunan vaxt arasında sağlam balansın qorunması təmin olunmalıdır. Əmək münasibətləri uzunmüddətli perspektivlərə söykənməlidir. Əlavə olaraq müəllimlər ixtisasartırma kurslarında iştirak imkanlarından yararlana bilməlidirlər.
10. **Rəqəmsal transformasiya** dilin tədrisi və öyrənilməsi sahəsində bir sıra imkanlara yol açır. Buna misal olaraq ənənəvi dərslərin özünü, fərdi öyrənmə mərhələsini və virtual sinif otağını qeyd etmək olar. Rəqəmsallaşma eyni zamanda elmi-tədqiqat və dil siyasəti sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığı da

asanlaşdırır. Buna baxmayaraq, rəqəmsal imkanlar real ünsiyyət zamanı mübadiləni əvəz edə bilməz. Rəqəmsallaşmanın yerlərdə insan resurslarının ixtisarına səbəb olmasına yol verilməməlidir. Mövcud qeyri-bərabərliyin rəqəmsallaşma yolu ilə daha da dərinləşməməsi üçün rəqəmsal dünyaya çıxışın hamı üçün əlçatan olması vacibdir. Buna nail olmaq üçün texniki təchizat və ixtisasartırma imkanları genişləndirilməlidir.

11. «Alman dilinin öyrənilməsi» dedikdə estetik zövqün formalaşmasına və inkişafına kömək edən, başqa mədəniyyətlərə refleksiv yanaşmanı aşılamanı dilin öyrənilməsi başa düşülür. Bundan başqa, davamlı həyat tərzini, insan hüquqları və gender bərabərliyi kimi prinsiplərin müzakirəsinə imkan verən dil bacarıqlarının öyrənilməsi də nəzərdə tutulur. Dil öyrənmənin əsas məqsədlərindən biri də nitq bacarıqlarını inkişaf etdirməklə **sülh mədəniyyətini, güc işlətməmə siyasətini**, habelə mədəni müxtəlifliyə hörməti aşılamaq olmalıdır. Bununla da dil öyrənmə **davamlı inkişafa** və kosmopolit mövqenin möhkəmlənməsinə öz töhfəsini verir.

Dil siyasəti əhatə dairəsi geniş olan mövzu kimi deyil, əksinə başqa siyasi sahələrlə polemika zamanı bərabər hüquqlu mövqə tutan, **müstəqil siyasi sahə kimi** təşkil olunmalıdır. Dil siyasətinin müstəqil siyasi sahə kimi formalaşdırılması və təşkili tək-cə ayrı-ayrı dövlətlərin deyil, eləcə də dövlətlər üstü və qeyri-hökumət institutlarının və şəbəkələrinin qarşısında duran bir məsələdir. Bunun təməlinə həmişə sosial və fərdi çoxdilliliyin, eləcə də iştirakçılıq məqsədinin dəstəklənməsi dayanır.

9 avqust 2022- ci il